

APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DE LES GRAFIES DELS COGNOMS I TOPÒNIMS DE CATALUNYA¹

per Sebastià SOLÉ I COT

Transcripció, al final d'aquestes línies, un fragment d'uns advertiments preliminars que encapçalen uns índexs generals dels registres de la Cancelleria Reial de Catalunya, corresponents als regnats de Felip III [IV de Castella] i Carles II, que considero que tenen un cert interès per conèixer les vicissituds que han sofert les grafies dels noms propis catalans, i fins i tot els noms mateixos, durant la Baixa Edat Mitjana i l'Edat Moderna. Aquests advertiments foren redactats per l'arxiver que confeccionà o que dirigí la confecció dels dits índexs amb la intenció ben lloable d'ajudar els que els utilitzessin a trobar els noms propis pels quals s'interessaven en la recerca dels documents referenciats als índexs esmentats; i com que aquests noms propis es trobaven als documents amb formes i grafies diverses, l'arxiver en qüestió considerà convenient de fer-hi uns advertiments elementals, que avui ens són d'utilitat per escatir l'origen d'alguns noms propis catalans actuals, així com per a la qüestió de grafies històriques o tradicionals dels noms propis catalans, la qual cosa presenta interès tant per l'aspecte onomàstic i filològic com per a la regularització ortogràfica de cognoms i topònims (aspecte aquest darrer que és tan interessant com delicat²). Adverteixo, però, que les idees expressades en aquests advertiments generals dels índexs són molt elementals i conegudes, si bé, a més de llur interès històrico-documental, són idees que —que jo sàpiga— no han estat mai formulades d'una manera tan concisa i amb relació a l'ortografia històrica dels noms propis de Catalunya com ho són en el text que ara ens ocupa.

Es tracta de dos índexs alfabètics dels registres de la Cancelleria Reial de Catalunya dels regnats de Felip III [IV] i Carles II respectivament, en els quals hi consten només, per ordre alfabètic, els noms propis (cognoms i topònims) que figuren als títols dels documents copiats als registres, amb expressió de la sèrie a què pertanyen, del número del registre i del número del foli, en què es troben, amb la finalitat única i exclusiva de facilitar la cerca d'aqueixos documents. Cada índex forma un volum enquadrinat, manuscrit, que avui trobem a la sala de lectura de l'Arxiu Reial de Barcelona³ (més conegut amb el nom d'Arxiu de la

Corona d'Aragó) a disposició dels investigadors que els necessiten per treballar amb els registres de la Cancelleria Reial que es troben dipositats en aqueix Arxiu. Formen com una petita col·lecció de set índexs, de les mateixes característiques i de regnats consecutius⁴, però només aquells dos (els més voluminosos, i de molt) tenen els advertiments preliminars que ara ens ocupen⁵. Aqueixos dos índexs, a diferència d'altres d'aquesta petita col·lecció, no duen data de confecció ni la signatura de l'arxiver que l'havia dirigida; tots dos foren escrits, sens dubte, per la mateixa mà; i el que fou director de l'Arxiu, González Hurtebise, en la seva *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, diu que es pensa que els dits índexs foren elaborats per l'oficial Joan Armengol⁶, la qual cosa ens en fa situar la redacció dels anys pròxims anteriors a la Guerra del Francès, però no ens aclareix l'autoria ni la datació dels dits advertiments preliminars⁷.

Sigui com sigui, convé de tenir en compte que els advertiments en qüestió foren redactats uns cent cinquanta anys després de la formació dels registres a què es refereixen, quan les circumstàncies polítiques, socials, jurídiques, etc., de Catalunya havien variat moltíssim, les institucions s'estaven transformant profundament, la llengua —pel que feia als nivells més elevats de la societat i de la cultura escrita— havia entrat en una decadència pregona, i la consciència nacional⁸ i el coneixement de la història pròpia s'anaven esvaint progressivament. També cal pensar que tant els índexs en qüestió, com els advertiments que els prologuen, foren redactats, no pas amb una finalitat científica (històrica o filològica) ni amb una finalitat pedagògica o divulgativa, sinó tan sols amb una finalitat arxivística d'allò més material i pragmàtica: l'auxili al personal de l'Arxiu Reial de Barcelona per trobar amb facilitat, rapidesa i seguretat les dades que tant les institucions públiques com els particulars els demanaven més habitualment; recordem que, a Europa, fins al segle XVIII, els arxius no tenien cap finalitat històrica ni científica, sinó tan sols jurídica, per conservar i fer constar sempre que calgués els documents i les dades necessàries en les relacions socials i jurídiques de la institució que els posseïa⁹; per tant, no esperéssim pas de trobar en aquests índexs res que ultrapassi aquestes finalitats; fins i tot en més d'una ocasió adverteixen que algunes determinades classes de documents, o sèries completes de registres, no han estat buidats en la confecció de l'índex perquè no se'n solen demanar certificacions¹⁰.

Jo diria que precisament l'arxiver autor d'aquests advertiments els va creure necessaris com a conseqüència de la marginació de la llengua catalana (no era ensenyada, no era normalitzada, no era estudiada més o menys científicament com ho eren les altres llengües coetànies que tenien la sort de gaudir del favor d'un monarca) i com a conseqüència de l'*ortografialisme triomfal* de la divuitena centúria¹¹ a tot Europa i especialment als països més sensibles a la influència francesa. En efecte: el castellà, ja llengua oficial en tots els aspectes, tenia una normativa (ortogràfica, morfològica, sintàctica, lèxica...) que la gent de lletres coneixia, i que alliberava dels dubtes i les vacil·lacions a l'hora d'escriure; mentre que el català no tenia cap normativa coneguda (d'intents d'establir-ne una i de divulgar-la prou que n'hi va haver), era una llengua perseguida que no s'ensenyava de llegir i escriure i que a penes s'hi publicaven llibres perquè estava prohibit

de fer-ho en la nostra llengua, i, a més, era i és una llengua amb més varietat i variants fonètiques que el castellà i, doncs, amb més ambivalències en els signes alfabètics que feien i fan una mica més complicat el domini de l'ortografia. Tot això feia més agut el problema de com trobar els noms propis catalans als registres —especialment als registres d'èpoques passades—, i sobretot els cognoms i antropònims, que eren els únics que no es traduïen sistemàticament a la llengua oficial. A més a més, a partir del segle XVIII sembla com si hom no pogués escriure —ni fer res de res— sense normes: un home de lletres d'èpoques anteriors no hauria donat cap importància al fet d'escriure indiscriminadament, en un mateix text, un mateix mot amb tantes grafies diferents com l'equivocitat del signe escrit i el so fessin possibles; era la cosa més natural del món; i, ni semblava que valia la pena de fer-hi res per evitar-ho, ni ningú no s'avergonyia per tant poca cosa; i, si havien de consultar un índex alfabètic, ho feien per totes les entrades a què les ambigüetats fonètico-gràfiques obligaven. Però, els homes cultes del XVIII i del XIX, no: els calien normes precises i primfilades per escriure, com els calien normes precises i primfilades per bastir edificis i obres d'art o per estar en societat; al cap i a la fi, si Newton acabava de descobrir que en tot l'Univers ni les coses petites ni les més grosses no es movien sense obeir la llei de la gravitació universal, semblava també natural, convenient i indispensable que fins les coses més petites com aquesta haguessin d'ésser regulades per normes el més universals possibles.

Estic convençut que aquestes disquisicions, que corresponen a uns fenòmens del segle XVIII observats generalment pels especialistes de l'època, afecten de ple l'autor dels advertiments objecte d'aquest comentari. Si bé per un cantó l'autor és un arxiver que intenta d'explicar objectivament unes característiques formals dels documents que li han estat encomanats, a fi d'ajudar-ne els futurs usuaris, per un altre cantó se li escapa el seu pensament i la seva formació quan repetides vegades hi lamenta la manca d'uniformitat ortogràfica dels noms propis en els documents, canta les excel·lències, de la dita uniformitat, i expressa el desig de realitzar-la en la confecció de l'índex però que no gosa de fer-ho per por de crear més dificultats encara als usuaris del dit índex. És de remarcar especialment l'advertiment 15è., on diu que «ha contribuido mucho a alterar *la exactitud con que deben escribirse los apellidos*[...]

 (el subratllat és meu), frase que (més alguna altra de no tan radical) traeix el que fins aleshores semblava un observador imparcial i acrític respecte dels textos que comenta. I, significativament, aquesta afirmació la fa per censurar les flexions dels cognoms en gènere i número¹², flexions molt esteses a tota l'Europa de l'Antic Règim, i que han anat retrocedint per augment de la tendència a l'abstracció i substantivació dels cognoms, que s'han desvinculat totalment de qualsevol significació i relació amb fets i circumstàncies reals de la persona que els porta (tendència que ja venia d'antic). La desaparició d'aquestes flexions i la fixació de cada cognom en alguna de les seves formes (habitualment, en masculí singular) ha estat accelerada i consumada a gran part d'Europa (llevat dels països eslaus, on ha aconseguit el reconeixement oficial), perquè els Estats, des del segle XIX, s'han apoderat dels cognoms (com de tantes altres coses), els han regular rígidament, els han fossilit-

zat per mitjà del Registre Civil i d'altres dependències i documents oficials més o menys obligatoris, i, servint-se de l'escola, han fet que els minyons, des de ben menuts, es coneguin i es cridin per aquest cognom oficial i regularitzat, més que no pas pel nom de fonts¹³ o per qualsevol altre apel·latiu popular dels que s'estilaven abans.

Finalment, notem la importància de la qüestió de la varietat de grafies històriques dels noms propis, atès que avui dia la forma escrita dels cognoms (dels topònims, no tant) ha adquirit molta més importància que no pas llur pronúncia, fins a l'extrem aberrant que sovint hom s'esforça per pronunciar els cognoms segons que apareixen escrits, en comptes d'escriure'ls segons que es pronuncien (que, sense ésser una norma vàlida en tots els casos, en general fóra preferible). Això és una manifestació més de l'hegemonia que en el món actual han adquirit les formes escrites (i totes les formes visuals en general) sobre totes les altres formes sensibles, d'entre les que destaquen les formes sonores com a les que les segueixen en importància. El fenomen és vell, i, pel que fa a l'escriptura, a Europa va rebre una empenta decisiva amb la difusió del paper des del segle XIII i de la impremta des de finals del s. XV¹⁴. En el cas dels cognoms, el caràcter principal de llur forma escrita respecte llur forma oral és també antic, però a l'Edat Moderna afectava especialment només les classes aristocràtiques i burgeses, mentre que entre les classes populars era la forma oral la que encara conservava la seva importància determinant.

* * *

El fragment que transcriu a continuació pertany a les *Advertencias Generales para el debido uso de este Indice*, del qual n'ocupa les primeres planes. Aquests advertiments van numerats. Jo només n'he transcrit els que fan referència a qüestions sobre la grafia dels noms propis, i n'he prescindit de tots els altres, que tracten de les diverses formes com s'hi podran localitzar els diversos conceptes que hom hi cercarà, així com una explicació sobre les «abreviaturas principales» usades en el dit Índex.

Tot i que això és l'únic que he transcrit, a fi de donar una idea més completa d'aquests advertiments preliminars dels índexs en qüestió, diré que a continuació, igualment com a advertiments preliminars però constituïnt capítols o epígrafs a part, n'hi ve un d'intitulat *Constitución de Gobierno del Principado de Cataluña al tiempo de formarse los Registros de este Reynado*, amb una brevíssima explicació de la composició i funcionament de l'Audiència, així com la relació de tots els doctors que en componien les vàries Sales. El capítol o epígraf següent duu per títol *Clases o especies de Registros e idea de los documentos que cada una de las mismas comprende para facilitar el hallazgo de lo que se busque*: consisteix en una descripció de les classes de documents que contenen els registres de cada sèrie; aquest capítol o epígraf té un gran interès, però no pas per al tema que ací ens ocupa. Finalment, els advertiments preliminars de l'índex acaben amb una *Nota importante* que explica breument les conseqüències registrals de la creació del Consell Reial d'Aragó per la Pragmàtica de 19 d'octubre de

1494, així com les vicissituds en el dipòsit preceptiu dels seus fons documentals als arxius reials de Barcelona, Saragossa i València, particularment a partir de la Guerra de Successió.

Aquestes *Advertencias generales* que transcriu ací, així com els altres advertiments preliminars de l'índex que van a continuació, són pràcticament iguals en els dos índexs de registres, el del regnat de Felip III [IV]; i quan hi ha alguna variant respecte al de Carles II, si és tan sols un afegitó l'he posat entre parèntesis () al lloc corresponent del text; altrament, la variant consta en nota.

He observat els criteris usuals de les transcripcions ordinàries: respecte de l'ortografia original, i regularització de l'accentuació, puntuació i majúscules d'acord amb les normes actuals, llevat dels noms propis, en els quals he intentat de respectar al màxim, a més de les grafies originals, les majúscules i l'accentuació.

* * *

Indice de los Registros del Reynado del Señor Don Felipe Quarto, III en Aragón,

**que empezó a los 31 de Marzo del año 1621,
e intermediado del Interregno de Francia,
que duró desde 1640 al año 1653,
tuvo fin a los 17 Septiembre del año 1665,
en que llegó a Barcelona la noticia de la muerte del Rey.¹⁵**

Advertencias Generales para el debido uso de este Índice

[... ..]

2.ª

Se han indicado por la inicial de las Ciudades Villas y Pueblos las Corporaciones municipales, hoy Ayuntamientos, que las representan; y no por la inicial del Santo Patrón de la Parroquia; como por ejemplo Universidad, o Síndico de Santa María (de la Villa) de Arenys: vide Areñys, y no verbo Universidad, Síndicos, Paheres, Cónsules, Jurados, ni otros varios dictados con que se connotaban los Administradores del Común; ni tampoco verbo Sancta, o Diva Maria, ni verbo Parrochia.

[... ..]

5.ª

Las Villas y Pueblos que tienen nombre compuesto de dos dicciones, como Vila franca del Panades, Vilanova de Meyá, Ull estret, Dos aigues, Pobra de Segur, Castelló d'ampuries, Castelló de Farfaña, (Pobra de Masaluca), & se han indicado según suenan, y no por la inicial de la segunda dicción. Sin embargo, habiéndose observado que a la frente de algunos despachos se halla sólo la segunda dicción, Vg. Meyá Sind [icus Universitatis], Segur Sind., Ampurias

Sind., &., ya sea porque hay pueblos que sólo tienen éste dictado; ya sea por falta de exactitud; será prudente en caso de no encontrarse bajo la inicial de la primera dicción buscarlo bajo la de la segunda.

6.º

*Respeto de que se hallan los nombres de las poblaciones latinizados, deben buscarse por la inicial que corresponde en latín, Vg. verbo **Dertusa** Tortosa, **Aqualata** Igualada, **Illerda** Lerida o Lleida, **Oculus Strictus** Ull estret, &, no haciendo memoria de que en este Índice haya otros (que el haberlos latinizado haya variado la inicial), pero en quanto a **Selsona**, búsquese indistinctamente en **Celsona**.*

7.º

*Por lo mismo de que los nombres de las Poblaciones, y aún varios apellidos de familias, están latinizados, algunos que en vulgar empiezan en **E** se encontrarán indicados en la **S**, Vg. Escornalbou en **Scornalbou**, Esteve en **Steve**, (Espargaria en **Sparagaria**), Espigol en **Spigol**; y así es prudente examinar el índice bajo una y otra letra, por no haberse observado uniformidad en la ortografía de semejantes apellidos, que se han indicado como se lee en cada uno de los despachos que los contienen, pareciendo que podría producir inconvenientes la práctica de rectificarlos o ponerlos bajo de una uniformidad, hallándose aún en el día familias que los escriben como en lo antiguo.*

8.º

*Como se observa bastante diversidad en la ortografía, usando promiscua e indistinctamente de la **C** y **Ç** por la **S**, y de la **V** por la **B**, como por exemplo **Celsona** por **Selsona**, **Cellent** por **Sellent** o **Sallent**, **Çanou**, **Çabastida**, por **Sanou**, **Sabastida**, **Balfogona** por **Vallfogona**, se han continuado en este índice éstos y otros apellidos cómo se han hallado en cada despacho; por lo que en caso de no encontrarse bajo la letra que corresponde, búsquese bajo la letra que es regular se hallen escritos atendida dicha diversidad en la ortografía.*

9.º

*Igualmente, los apellidos de algunas familias se hallan escritos con bastante variedad, como **Alentorn** se lee a veces **Lentorn**, (de **Lanuza** de la **Nuza**, **La marca** la **Marca**, **Donsell** **Ladonsell**, **N. de Lane** de la **Né**, &, resultando que éstos y otros apellidos, es contingente encontrarlos bajo diferentes letras, supuesto que se han indicado como se han hallado en cada despacho,¹⁶ por lo que podría ser de que fuesen diferentes.*

10.º

*Los apellidos que respectivamente empiezan en **Ç**, **Z**, **Y**, se hallarán bajo la **C** o **S** y bajo la **I**: y los que empiezan en **K**, como **Kies**, búsquese en la **Q**, y tal vez en la **X**: pues quedan excluidas del Índice las letras **Z**, **Y** y **K**, las primeras por*

equivaler a la Ç y I, y la K por equivaler a la Q y X, según sus varias combinaciones¹⁷.

11.º

Haviendo intervenido muchas manos en la formación de los registros, y algunas de bastante mal carácter de letra, no ha podido alguna vez situarse a punto la letra inicial del apellido, porque equivocándose ésta con otra de semejante, forma también un apellido conocido, como se ve en los siguientes:

Tort Fort	Torner . . . Forner
Gelabert . . Celabert	Tulla Fulla
Bages . . . Ragés	Terrer . . . Ferrer; ¹⁸
Boquer . . . Roquér	

y otros, por lo que será prudente recurrir a una y otra letra.

Por la misma razón del mal carácter de letra, aún en medio de dicción, equivocando una letra se forma un apellido del todo diferente, y ambos conocidos, Vg. Consortes Oliveras por Consortes Olmeras, con el motivo de no percibirse diferencia de la u a la n, y uniendo a la u la i, se forma m; sin que la mayor diligencia pueda evitar la equivocación; lo que parece prudente advertir: —Boher— Bober.

12.º

Haviéndose observado que los apellidos que han solido escribirse con H se hallaban indistinctamente escritos empezando por la vocal que sigue, Vg. Hernandez, Henriquez, se ha suprimido en este Índice la letra H, por lo que se encontrarán bajo la letra que la sigue, como Ixar, Uguét, Oms, &.¹⁹

13.º

En los apellidos de familias nobles que empiezan en vocal precediéndoles la dicción de connotativa de la calidad de su nobleza, se ha observado también que se ha unido con bastante frecuencia la dicción de con el apellido, formando una sola: como en Jph. de Homs - Dehoms, N. de Espuny - formándose Despuny suprimiéndose una e, de Ardena - Dardena; observándose aún mayor alteración en el apellido de Escatllar, hallándose escrito N. de Catllar y Descatllar. En la de Homs se observan estas diferencias: D'oms [Dóms?], suprimiéndose la e y la H intermedias²⁰, y latinizado este apellido se le halla = de Ulmis = D'ulmis [Dúlmis?], por lo que búsquense éstos y otros apellidos bajo las letras que correspondan a la falta de uniformidad en la ortografía.

14.º

La diversidad en la pronunciación de algunos apellidos según las partes del Principado ha influido sin duda a alterar su inicial²¹ en la escritura. Vg., uno de las fronteras de Aragón pronuncia Esbert, Sbert, Escó, Enríquez, Eroles, Gener, Gelpi, Intentas, Empuries; y uno de Barcelona pronunciará todos estos apellidos

con A, y dirá y en consecuencia escribirá Asbert, Ascó, Aróles, Janer, Jalpi, Antentas, Ampurias; resultando de aquí que éstos y semejantes apellidos se encuentran indicados bajo una y otra letra que la pronunciación la ha determinado²².

15.^a²³

Ha contribuido mucho a alterar la exactitud con que deben escribirse los apellidos al darles con mucha frecuencia una terminación femenina quando se ha tratado de mugeres, y una terminación plural quando se ha tratado de muchos. Vg. se halla Catalina **Solera**, Viuda de Jph Soler; **Hermanos Solers**, y **Hermanas Soleras**, hijos o hijas de Jph Solér; Jpha **Climenta**, hija de Juan Climent; **Hermanos Climents**, y **Hermanas Climentas**.

Semejante alteración produce a veces formarse otro apellido de familia conocida: Vg. Jpha **Morera** hija de Francisco **Morer**, **Hermanos Morers** y **Hermanas Moreras**, pues tanto Morera como Moreras son apellidos muy conocidos y de bastante número de familias. Téngase presente para el buen uso de este Indice.

[... ..]»

1. Em plau d'agrair al personal facultatiu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó l'ajut i l'assessorament que m'han donat per a la redacció d'aquest petit treball, i a la direcció del dit Arxiu les facilitats que he tingut per a la utilització dels índexs que comento, així com l'autorització que m'ha concedit per a transcriure'n i publicar-ne alguns fragments.

2. Sobre aquesta qüestió, vegeu el meu article *Història, Onomàstica i Dret* a «Revista Jurídica de Catalunya» n.º 4 octubre-desembre 1977, pp. 211-213.

3. Duen la signatura S.L. III/5/2 i 3.

4. Els cinc restants són els següents: *Indice alfabético de los registros de Don Felipe I* (només dels registres de la sèrie «Diversorum»), *Indice de los Diversorum de Carlos 2.º*, *Indice alfabético de los registros de Don Felipe IV y Don Luis I*, *Indice alfabético de los registros del Gobierno Intruso de Luis XIV de Francia*, i *Indice Alfabético de los Registros del Gobierno Intruso del Archiduque de Austria*; porten respectivament les signatures S.L. III/5/1, 4, 5, 6 i 7.

5. L'índex dels registres del regnat de Felip III [IV] comença amb unes *Advertencias particulares por lo que toca a este Reynado* que fan referència a les particularitats registrals degudes a la Guerra de Separació.

L'índex dels registres del regnat de Felip IV [V] i Lluís I duu unes extenses *Advertencias* inicials —signades per Bofarull i datades 1'1-12-1820— sobre algunes vicissituds i innovacions institucionals, relacionades amb la Guerra de Successió, que repercutiren profundament en el sistema registral i arxivístic; així com duu també un brevíssim esment del contingut de cada sèrie de registres. Aquest índex, i el dels registres del regnat de Lluís XIV de França, porten una breu nota final que explica si comprenen o no determinades sèries, així com la classe de documents que aquestes sèries contenen.

D'altres índexs de registres de Cancelleria (a més dels que he citat), que foren confegits en èpoques diverses —tant anteriors (com per exemple, els «Llaris») com posteriors a aquells— no contenen cap classe d'advertiments preliminars..

6. Eduardo GONZALEZ HURTEBISE, *Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid 1920, p. 50. Hi diu aquest autor, en l'epígraf intitulat «El Archivo en el siglo XIX»: «Siendo archivero don Tomás Pardo se redactaron los dos completísimos Índices alfabéticos de todos los registros entonces existentes de Felipe IV y Carlos II, trabajo que, en mi concepto, se debe a don Juan Armengol, entonces oficial y más tarde, por gracia de las autoridades francesas, Juez Conservador del Archivo».

7. En efecte: alguns arxivers —és a dir, directors de l'Arxiu Reial de Barcelona amb el títol d'*Arxiver Reial*—, com Garma o Pròsper de Bofarull, a més d'ésser persones competents (per l'època i les circumstàncies) en Història, Diplomàtica, Paleografia, i d'altres ciències auxiliars de l'arxivística, es dedicaren amb entusiasme al dit Arxiu i hi dirigiren efectivament tots els treballs, així com formaren tècnicament els oficials que estaven a les seves ordres; però Garma no pot ésser perquè morí l'any 1783, i el primer Bofarull —que dirigí l'Arxiu del 1814 al 1840— tampoc perquè datava i signava els treballs que feia o dirigia. En canvi, d'altres arxivers obtenien i es prenien l'ofici com una prebenda reial, i aleshores els que de fet dirigien l'Arxiu eren els oficials, sovint prou preparats i competents, i sens dubte més que no pas el seu director.

8. Aquesta expressió «consciència nacional» no m'agrada perquè és imprecisa, equívoca, polèmica i potser anacrònica per a l'època a què em refereixo (s. XVIII). Però no se m'acut quin altre nom puc donar a la consciència que en un moment determinat tenen els individus que viuen en un territori de pertànyer a un mateix «poble» i de conèixer-ne el nom, de tenir uns elements culturals comuns i/o molt similars, i sobretot de tenir un passat comú i diferenciat netament del dels «pobles» veïns; i potser hi podríem afegir també el desig de continuar constituint una comunitat diferenciada.

9. Que, no solament no tenia cap obligació d'exhibir-los a ningú (llevat en alguns casos de requeriment per la jurisdicció reial, i encara molt controvertits), sinó que els que tenien encomanats els arxius eren comminats amb penes i sancions diverses si exhibien els documents sense l'autorització de llur propietari, i més encara si n'expedien còpies.

10. Per exemple, a l'índex dels registres del regnat de Carles II, quan descriu, als advertiments preliminars, les «Clases, o especie de Registros e idea de los documentos que cada una de las mismas comprende para facilitar el hallazgo de lo que se busque», al final del § 6è. hi diu: «De todas estas clases de documentos sólo se ha formado índice de las cinco últimas; por haverse considerado que la de las demás clases, siendo de cosas muy temporales, no valía la pena de tomarse tan ímprobo trabajo por la ninguna esperanza que jamás se pida alguno de ellos».

Igualment, a la «Nota» final de l'índex dels registres de l'«intrús» Lluís XIV (fol. 116), hi diu: «Además de las colecciones [és a dir, sèries de registres] indicadas [és a dir, les sèries buidades en la confecció de l'índex], hay otras que por su poca importancia ha dejado de formarseles sus índices, y son [...]».

11. M. ARDIT, A. BALCELLS, N. SALES, *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975*, EDHASA, Barcelona 1980, p. 40.

12. Curiosament, i potser significativament, aquest apartat 15è. relatiu a les flexions dels cognoms fou suprimit als advertiments de l'índex del regnat de Carles II, que és l'immediat que el segueix, i els advertiments del qual presenten una certa modernització ortogràfica, en el doble sentit de l'ortografia en què estan escrits i dels advertiments que fan; així, en aquest darrer sentit, al § 10 diuen que «Los apellidos que empiezen en Y y K búsquense respectivamente en la I y Q [...]» (a l'índex anterior la *K* inicial també es podia trobar a la *X*, segons els dits advertiments), i al § 12 diuen que s'han conservat les *H* inicials originals (a l'índex anterior havien estat suprimides). Amb tot, pel que fa a l'ortografia amb què estan escrits els dits advertiments, caldria estudiar-la amb més deteniment; i, pel que fa al contingut dels advertiments, caldria veure si és una modernització que respon a un fenomen propi dels registres referenciats, o bé propi de l'autor de l'índex.

13. Curiosament, avui, a la majoria de les escoles primàries (si més no), tan públiques com privades, tothom es crida pel nom de fonts, tant entre els mateixos minyons com entre els minyons i el mestre, que és qui imposa el model de conducta que seguirà el grup. La causa és ben senzilla: si en generacions nascudes abans de 1960 algú hagués cridat, a les aules, *Josep* o *Joan*, s'hagués aixecat la meitat de la canalla, o no s'hagués mogut ningú i tothom hagués preguntat «Quin?»; en canvi, des de 1960 ençà, els noms de fonts que s'han posat són molt diversos i, en un grup petit com és el d'una classe escolar, a penes se n'hi troba cap de repetit. A més a més, ha influït en l'ús escolar del nom de fonts el to de familiaritat i distensió que tan decididament han imprimit a l'ensenyament pre-escolar i primari la majoria dels centres, i que fa que avui les escoles no tinguin res de comú amb les que vam assistir i suportar els de les generacions que ara som adults. No hem d'oblidar tampoc la possible influència, en l'ús escolar del nom de fonts, de la preferència més marcada que hi tenen els castellans, fins i tot per anomenar persones importants i superiors («Don Fulano»); així com el poderós model de conducta que imposen les pel·lícules anglosaxones, en què hi predomina de molt l'ús del nom de fonts, sovint amb alteracions i reduccions de familiaritat.

14. Una particularitat d'aquest fenomen el trobem, per exemple, en el sistema de proves del dret comú europeu medieval i modern: fins al segle XIII, el dret dona més força al testimoni oral que al document escrit; del segle XIV ençà, els termes s'inverteixen del tot, i «on hi ha papers no canten barbes» (vegeu GILISSEN, *Introduction historique au Droit*, Bruxelles 1979, pp. 632-633).

15. ACA, S.L. III/5/2. Sense foliar.

16. L'índex de Carles II diu: «[...] es contingente encontrarlos bajo diferentes iniciales, supuesto que se han continuado en el índice como se hallan en cada despacho, porque es posible que sean diferentes».

17. A l'índex de Carles II aquest § 10è. tan sols diu: «Los apellidos que empiezen en Y y K búsqense respectivamente en la I y Q, como Yxar en Ixar, Kies en Quies».

18. A l'índex de Carles II aquest § 11è. acaba aquí, i no duu doncs el segon paràgraf.

19. A l'índex de Carles II aquest § 12è. diu altrament: «Como los apellidos que empiezan en vocal, indistinctamente se hallan escritos con H, es contingente hallarlos bajo esta letra y bajo la vocal que le sigue, como Homs, Oms, Uguet, Huguet». En aquest índex, doncs, l'autor no va suprimir-hi les *h* inicials.

20. A l'índex de Carles II aquest § 13è. acaba aquí.

21. Les variants dialectals del català no solament feien, evidentment i igual que avui dia, variar les inicials; però hem de tenir present que això són només instruccions per manejar un índex alfabètic, i, doncs, la inicial o les inicials són el que més hi compta.

Curiosament, els exemples de dialectalismes occidentals que ens posa, n'hi han tres que comencen per *Es-*, quan avui dia, igual com devia ser al s. XVIII, el dialecte dit occidental els pronuncia *As-*.

22. A l'índex de Carles II aquest § 14è. el trobem redactat així: «La diversidad en la pronunciación ha contribuido a alterar la escritura en algunos apellidos. En el Urgel por ejemplo, se pronuncia Esbert, Escó, Enriquez, Eroles, Elies, Gener; y en Barcelona, pronunciándose en A, como Asbert, Janer, ha dado sin duda motivo a encontrarse escritos éstos y otros apellidos e indicados bajo la A y la E, I y G».

23. Aquest § 15è. no existeix a l'índex de Carles II.